

Կարա-Մուրզայի կազմած փառատրուծիները հետեւեալն է. (Պատկեր 4)

Վերը դրած ըլլալով Նիկողայոս Թաշճեանի ձայնագրած Ա. Ճաշու շարականին լուսապատճէնն ու անոր փոխադրումը եւրոպական ձայնագրութեան, այստեղ կը դնեմ միայն Նիկողայոս Թաշճեանի ձայնագրած Գ. Ճաշու շարականին լուսապատճէնն ու մեզ հետաքրքրող բաժինը՝ փառատրուծիները կը փոխադրեմ եւրոպական ձայնագրութեան: (Պատկեր 5-6)

Կարա-Մուրզայի քառաձայնած շարականի մայր եղանակի մասին տուած բոլոր այս ուսումնասիրուած ծանօթութիւններէս ետք, ամենայն վստահութեամբ կրնանք ընդունիլ զայն հայ միջնադարեան երաժշտութեան ակունքներէն աւանդաբար, սակայն հարազատ կերպով մեզի հասած Ս. Էջմիածնի մէջ երգուած վաւերական եղանակ:

Այժմ կ'անցնիմ բացատրելու Կարա-Մուրզայի ձեռագիր սեւագիր ձայնագրութիւններէն եւրոպական փոխադրութեան ընթացքին ծագած մի քանի հարցերը:

1. Առաջին հերթին պէտք է ճշգէի երկի ձայնաբարձրութիւնը, ձայնակայքը (tonality): Ծիշդ է, ըսածս տարօրինակ կը թուի, քանի որ արդէն իսկ Կարա-Մուրզայ ձայնագրած է իր գործը: Բայց անոր ձայնաբարձրութեան ճշգրտմը հարց կը դառնայ, որովհետեւ, ըստ Պապա Համբարձում Լիմոնճեանի ձայնագրային գրութեան, արձանագրուած գործերը, աւանդութեան համաձայն, երկու տարբեր ձայնաստիճաններով կը կարգան. մին՝ փուշը նկատելով որպէս եւրոպական C-ն, միւսը՝ փուշը նկատելով որպէս եւրոպական D-ն:

Ըսածս աւելի յստակեցնելու համար կու տամ վերծանման երկու կերպերուն ձայնասանդուխները՝ առանց անոնց հնչիւնային մանրամասնութեանց մէջ մխրճուելու:

"կո"	"կ"	"կե"	"բե"	"բո"	"բց"	"կա"	"կո"
Փուշ, կրճատուած ձեւը	Էկրճ, կրճատուած ձեւը	Վերջախոր, կրճատուած ձեւը	Բեմկրճ, կրճատուած ձեւը	Իտորովայն, կրճատուած ձեւը	Ներքնախոր, կրճատուած ձեւը	Պարտիկ, կրճատուած ձեւը	Փուշ, կրճատուած ձեւը

«Անձինք անիրեալք» շարականը, Գրիգոր Փիտեճեան, Էջ 96, Սիս հրատարակչատուն, ազգային առաջնորդարան, Նիս Եորք, 2004:

«Ակնարկ հայ երաժշտութեան պատմութեան», Բ. Կուշնարեան, Մ. Մուրատեան, Գ. Գեօղակեան, Էջ 83, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ հրատ., Երեւան, 1963:

Քանի որ մենք չենք լսած Կարա-Մուրզայի կատարումը այս շարականին, մեզի կը մնար երկի ընդհանուր ուսումնասիրութեան ընթացքին մեր հարցին առնչութեամբ գտնել թելադրանքներ ցուցանող կէտեր ու երեւոյթներ: Բարեբախտաբար, կրկին ու կրկին կարգալով գործը, մտքիս մէջ յստակացաւ Կարա-Մուրզայի գրելաձեւը:

Կարա-Մուրզայի պարոյկ ձայնանիշներուն գործածութեան կերպը բանալին հանդիսացաւ ճշգրտելու երկին ձայնաբարձրութիւնը:

Եթէ փուշը համազօր նկատենք եւրոպական D ձայնահնչիւնին, բնական պարոյկէն փուշ մէկ, ամբողջ ձայնածաւալ պէտք է ըլլայ: Այս յարաբերութեամբ կարելի է վերծանել Թաշճեանի ձայնագրած

«Գրկեա»-ն, բայց Կարա-Մուրզայինը՝ ոչորովհետեւ ան բոլոր պարոյկներուն առջեւ գծիկ մը դնելով նշած է անոնց կիսվար ըլլալը. բան մը, որ ինծի համար նորութիւն էր, քանի որ Լիմոնճեանի ձայնագրային գրութեան մէջ «կիսվար»-ի յատուկ նշան չկայ. կայ միայն «կիսվեր»-ի նշան, որ ձայնանիշի մը վրայ դրուելով՝ անոր հնչիւնը կը դառնայ կիսվեր կամ յաջորդ ձայնահնչիւնը՝ կիսվար:

Կարա-Մուրզայի մօտ յստակօրէն շեշտուած այս կէտը ցոյց կու տայ, թէ գործը պէտք է կատարուի պարոյկը ընդունելով B flat (կիսվար), եւ փուշը՝ C. որ վերը դրուած երկրորդ ձայնասանդուխն է: Ծիշդ այս պատճառով այս ուսումնասիրութեանս համար Նիկողայոս Թաշճեանի ձայնագրութեանց վերծանումները, ինչպէս տեսաք, կատարած եմ փուշ=C յարաբերութեամբ եւ ոչ թէ փուշ=D յարաբերութեամբ:

2. Սորբանոներու 9-րդ հատածի (measure) պարոյկին բնական ըլլալը, ինչպէս նաեւ 31-րդ հատածին վերջին Էկորնին բնական ըլլալը գրիչի սխալ է. անոնք բնական կարգացուցուին պարոյկ կիսվար եւ Էկորն կիսվեր հնչիւններով:

3. Հատածներու բաժանումները կատարուած են յստակ կերպով՝ երկու չորրորդի (2/4) համաձայն: Բանալին երկու կիսաձայնները (B flat եւ E flat) եւ դրի համաձայն եղանակի ձայնասանդուխին, որ հետեւեալն է.

E flat հնչիւններուն համար Թաշճեան եւ Կարա-Մուրզայ գործածած են D sharp (կիսվեր)՝ բացի երգի վերջաւորութենէն, ճառններով երկուքն ալ վերջացուցած են վերնախաղով: Թաշճեանին վերնախաղին բնիկ ձեւով գործածութիւնը, շփոթի գուռ բանալով, ոմանք վերծանած են զայն E

natural-ով: Մինչդեռ գործնականին մէջ, եկեղեցիէն ներս, շարականին երգեցողութիւնը կ'աւարտի E flat-ի վրայ:

Կարա-Մուրզայ այս կէտը յստակ դարձնելու համար վերնախաղին վրայ գծիկով մը ցոյց տուած է անոր կիսվար ըլլալը եւ գործը վերջացուցած E կիսվար մեծալար դաշնակով (chord):

4. Գործի բնագրին խօսքերը, բացի մի քանի տեղերէ, յստակօրէն զետեղուած են ձայնանիշներուն տակը:

Կարգ մը տեղեր երկու վանկերու համար գործածուած են մէկական երկբախում ձայնանիշեր:

Այս հարցը լուծելու երկու կերպ կայ. կամ պիտի պահուի երկբախում ձայնանիշը, որուն պարագային միայն մէկ վանկը չը, որուն պարագային միայն մէկ վանկը պիտի երգուի, ինչպէս «Երուսաղէմ» բապիտի երգուի, ինչպէս «Երուսաղէմ» վանկը չը «սա» վանկը, ու առանց «ղէմ» վանկը երգելու պիտի երգուի յաջորդ «ըզՏէր» երգելու պիտի երգուի յաջորդ «ըզՏէր» բաժնիով մէկական բախում ունեցող երկու ձայնանիշերու, երկու վանկերը պիտի երգուին նոյն ձայնով, առանց դաշնակի փոփոխութեան, թէեւ տեսաբանական փոփոխութեան վրայ պատկերը քիչ մը կը փոխուի:

Որոշեցի վերծանումը կատարել երկրորդ կերպի ընտրութեամբ:

5. Փոխանակ մէկ տան երաժշտութեան տակ դնելու բնագրին երկու տուներուն խօսքերը, իւրաքանչիւր տուն առանձին գրած եմ գիւրացնելու համար անոր ընթացքով:

6. Դաշնաւորումը պահած եմ ինչպէս որ է, նոյնիսկ՝ յաճախակիօրէն գործածուած զուգահեռական հինգերորդները:

7. Կարա-Մուրզայի ձեռագիրը չունենալով կատարումի արտայայտչական թելադրանքներ, եւրոպական ձայնագրութեան մէջ իմ կողմէս աւելցուցած եմ զանոնք:

Այսքանը բաւ համարելով՝ եւրոպական ձայնագրութեամբ կը ներկայացնեմ Քրիստափոր Կարա-Մուրզայի մշակած «Գովեա Երուսաղէմ»-ը: (Պատկեր 7)

Ահաւասիկ հայ երաժշտական մշակոյթի պատմութեան մէջ պատմական մեծ ար-

ժէք ներկայացնող գործ մը, հայ բազմաձայնային երաժշտութեան եւ, յատկապէս, Հայ եկեղեցւոյ քառաձայն երգարուեստի մանուկ շրջանին պատկանող շարականներէն նմոյշ մը, ազգային գանձ մը:

Գովեա Երուսաղէմ

1

Պատկեր 1ա

Գովեա Երուսաղէմ

2

Պատկեր 1բ

ԳՈՎԵԱ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄ

(Յառիկ ճաշու ճարտան)
 Մշակում Ֆրանսուազ Կար-Մարգարի

Չափադր. Աջիայ

«Երևան» Նախադրությունը
 սկսված էր 1928 թ.
 վերականգնելը Գրիգոր Փիտեճեան

S.
 A.
 T.
 B.

Պատկեր 7ա

Խորհրդանշ. ուղիղ

Պատկեր 7բ

